

ПАТРИША ХАЈСМИТ

ЧОВЕК КОЈИ ЈЕ КЊИГЕ ПИСАО У ГЛАВИ

Е. Тејлор Чивер је писао књиге у глави, никада на папиру. До тренутка када је умро у својој шездесет и другој години, написао је четрнаест романа и створио сто двадест и седам ликова, којих се, барем, јасно сећао.

Почело је то овако: Чивер је у двадесет трећој написао роман под насловом *Вечити изазов* који су одбила четири лондонска издавача. Чивер, тада подуредник једних брајтонских новина, показао је рукопис тројници или четворици новинара и критичара с којима је био пријатељ, од којих су сви изјавили, врло осорним тоном који се Чиверу чинио као онај у писмима лондонских издавача, ‘Ликови нису убедљиви ... дијалози извештачени ... тема нејасна ... Пошто тражиш да ти искрено кажем, усудио бих се рећи како мислим да нема наде да се ово објави чак и ако га прерадиш ... Боље заборави овај и пиши други...’ Чивер је трошио све своје слободно време радећи на роману током две године, и дошао скоро дотле да изгуби девојку коју је намеравао да ожени, Луиз Велдон, зато што јој је поклањао премало пажње. Ипак, оженио је Луиз само неколико недеља након плјуска неповољних критика свог новог романа. Било је то далеко од трујимфа у којем је намеравао да запроси изабраницу и уплови у брачне воде.

Чивер је имао један мали лични приход, док је Луиз имала више. Чиверу није требао посао. Маштао је о томе како ће напустити посао у новинама (оснажен објављивањем првог романа), писати још романа и приказа књига и можда једну литерарну колумну за брајтонске новине, успети се одатле до *Тајмса* и *Гардијана*. Покушао је да се убаци у брајтонски *Бикон* као књижевни критичар, али нису хтели да га приме за стално. Осим тога, Луиз је желела да живи у Лондону.

Купили су грађанску кућу у Чејн Воку и опремили је намештајем и теписима које су добили од својих породица. У то време Чивер је размишљао о још једном роману, који је намеравао да у потпуности осмисли пре него што иједну реч стави на папир. Толико је био тајновит, да Луиз није рекао наслов нити тему нити је с њом разговарао о било којем од ликова, мада су ликови били јасни у Чиверовој глави – њихово порекло, мотивација, укуси и изглед све до боје очију. Његова следећа књига ће бити одређена у погледу теме, ликови очовечени, дијалози шкрти а изражајни.

Сатима је седео у радној соби куће у Чејн Воку, заправо је одлазио горе након доручка и остајао до ручка, опет се враћао до времена за чај или вечеру као и сваки заузети писац, али једва да је на столу ишта записивао осим повремено '1877+53' и '1939-83', што је радио како би одредио старост или годину рођења одређених ликова. Док је размишљао волео је да тихо певуши затворених уста. Било му је потребно четрнаест месеци док је смислио и у глави записао књигу коју је назвао *Кварилац игре* (нико други на свету није знао за тај наслов). До тог времена родио се Еверет Јуниор. Чивер је веома јасно знао шта жели са књигом, тако да је цело прво поглавље имао урезано у свести исто као да га види одштампаног. Знао је да ће имати дванаест

поглавља, и знао је шта је у њима. Наизуст је знао целе низове дијалога, и могао је да их се сети када пожели. Чивер је размишљао да би за мање од месец дана могао да откуца књигу. Имао је нову писаћу машину, поклон од Луиз за последњи рођендан.

‘Спреман *сам* – коначно,’ рекао је Чивер једног јутра уз неуобичајени призивак веселја.

‘Ох, дивно, драги!’ рекла је Луиз. Пуна такта никада га није питала како напредује рад, јер је осећала да он то не би волео.

Док је Чивер прелиставао *Тајмс* и пунио прву лулу пре него што ће отићи горе да ради, Луиз је изашла у башту и одсекла три жуте руже, које је ставила у вазу и однела горе у његову собу. Онда се тихо повукла.

Чиверова радна соба је била лепа и удобна са масивним столом, добрим осветљењем, лексиконима и речницима надохват руке, зеленом кожном софом на којој је могао да одрема ако пожели, и с погледом на врт. Чивер је приметио руже на малом сточићу са точкићима поред свога стола и захвално се осмехнуо. *Страна прва, Поглавље прво*, Чивер је размишљао. Књига је требало да буде посвећена Луиз. *Мојој жени Луиз*. Просто и јасно. *Било је то сиво децембарско јутро када је Леонард...*

Одуговлачио је, и запалио другу лулу. Увукао је био лист папира у писаћу машину, али то је била насловна страна, а још увек није ништа написао. Изненада, у 10:15, постао је свестан досаде – тешке, паралишуће досаде. Знао је књигу, цела му је била у уму, и заправо зашто би је писао?

Помисао на лупање по типкама толико наредних седмица, искуцавање речи које већ зна на две стотине деведест и две стране (тако је Чивер процењивао) поразила га је. Сручио се на зелену софу и одспавао до једанаест.

Пробудио се окрепљен и са промењеним гледиштем: књига је завршена, на крају крајева, не само завршена већ углачана. Зашто се не латити нечег другог?

Идеја о роману у коме једно сироче трага за родитељима била је Чиверу на памети скоро четири месеца. Почео је да смишља роман базиран на томе. Целог дана је седео за столом, певушећи затворених уста, гледајући у листове папира, скоро све празне, док је лупкао гумицом која се налазила на врху жуте оловке. Стварао је.

До времена када је осмислио и довршио роман о сирочету, веома дугачак роман, његов син је имао пет година.

‘Могу ја касније да *прибележим* моје књиге,’ Чивер је рекао Луиз. ‘Важно је да их ја смислим.’

Луиз је била разочарана, али је прикрила осећања. ‘Отац ти је *писац*,’ рекла је Еверету Јуниору. ‘Романописац. Романописци не морају да иду на посао као други људи. Они могу да раде код куће.’

Мали Еверет је ишао у обданиште, а деца су га питала шта му је отац по занимању. Када је Еверету било дванаест година, схватио је ситуацију која му је била јако смешна, поготово када му је мајка рекла да је отац написао шест књига. Невидљивих књига. То је било време када је Луиз почела да мења однос према Чиверу од почетне толеранције и незаинтересованости у поштовање и дивљење. Углавном, свесно је то радила како би дала пример Еверету. Била је прилично конвенционална и веровала да ако син изгуби поштовање према оцу, синовљев карактер и чак домаћинство ће се распасти.

Када је Еверету било петнаест година, није више био подсмешљив према очевом раду, већ се стидео и осећао непријатно када би му другови дошли у посету.

‘Романи? ... Је л’ Има неки добар? ... Могу да видим неки?’ питао је Рони Фелпс, други петнаестогодишњак и Еверетов идол. То што је Еверет успео да Ронија доведе кући у време Божићног распуста био је огроман успех, и Еверет се бринуо да ли ће све ићи добро.

‘Много је стидљив у вези с њима,’ одговорио је Еверет. ‘Држи их у соби, знаш.’

‘Седам романа. Чудно да никада нисам чуо за њега. Ко му је издавач?’

Еверет се нашао у небраном грожђу, и Ронију је постало непријатно, и после само три дана вратио се породици у Кент. Еверет је скоро сасвим престао да једе и није излазио из собе у којој га је мајка два пута затекла како плаче.

Чивер о томе није ништа знао. Луиз га је штитила од сваке породичне збрке, сваког ометања. Али како се рапуст одужио на скоро месец дана а Еверет био у толико лошем стању, она је обзирно предложила Чиверу да оду негде на крстарење, можда на Канарска острва.

Испрва, Чивера је запањила таква идеја. Није волео годишње одморе, нису му потребни, често је говорио. Али након двадесет и четири сата, закључио је да је крстарење добра идеја. ‘И тамо могу да радим,’ рекао је.

На броду је Чивер сатима седео у лежаљци, понекад са оловком, понекад без, радећи на свом осмом роману. Међутим, за дванаест дана није написао ниједну белешку. Луиз, у лежаљци поред њега, знала је по његовом уздаху и склапању очију када он прави предах. Пред крај дана би га често виђали како прелистава књигу у рукама, и знала је да он то ишчитава свој претходни рад који зна напамет.

‘Ха-ха,’ Чивер би се тихо насмејао када би га неки пасус забавио. Прешао би на друго место, правио се да чита, онда промрљао, ‘Ум-м. Није лоше, није лоше.’

Еверет, чија лежаљка је била на супротној страни у односу на мајчину, од јада би се скоро раплакао и одшуњао у страну када би отац овако самозадовољно гунђао. Крстарење није представљало неки успех за Еверета, није било света његових година осим једне девојке, а Еверет је објавио родитељима и љубазном паслужитељу палубе како нема намеру да је упозна.

Али ствари су кренуле набоље када је Еверет отишао у Оксфорд. Барем је његов однос према оцу поново постао шаљив. Због оца је постао прилично популаран у Оксфорду, изјављивао је Еверет. ‘Нема о свачијем оцу шаљивих песмица!’ рекао је мајци. ‘Да ти одрецитујем једну која -’

‘Молим те, Еверете,’ узвратила му је мајка тако хладно да му је одмах нестао осмех са лица.

У касним педесетим, код Чивера су се развили знаци срчане болести опасне по живот. И даље је као и увек марљиво писао у глави, али му је доктор саветовао да мање ради, као и да одспава два пута на дан. Луиз је објаснила доктору (био им је то нови доктор, специјалиста за срце) којим послом се Чивер бави.

‘Он смишља роман,’ рекла је Луиз. ‘Што, свакако, може да буде подједнако напорно као и писање романа.’

‘Свакако.’ сложио се доктор.

Када се Чиверу приближио крај, Еверету је било тридесет и осам година и имао је два поодрасла сина. Еверет је постао зоолог. Еверет и мајка и још пет или шест рођака окупило се у болничкој соби где је Чивер лежао под маском за кисеоник. Чивер је нешто мрмљао, а Луиз се сагнула да чује.

‘...пепео пепелу,’ говорио је Чивер. ‘Одмакните се! ... Снимање није дозвољено „Поред Тенисона?“ ’Ово последње благо повишеним гласом. ‘...споменик људској имагинацији...’

И Еверет је слушао. Изгледало је као да отац држи неки припремљени говор. *Еулогију*, помисли Еверет.

‘...скромни кутак обожаван од захвалног народа ... Звекет! Пажљиво!’

Еверет се наједном пови напред у грчевитом смеху. ‘Он се сахрањује у *Вестминстерској опатији!*’

’Еверет!’ рече мајка. ’Тишина!’

’*Ха-ха-ха!*’ Еверетова напетост прасну у подврискивање, и он се отетура из собе и сручи на клупу у ходнику, стискајући усне у безуспешном напору да се обузда. Ствар је била још смешнија зато што други у соби, осим мајке, нису разумели ситуацију. Знали су да отац пише књиге у глави, али им Алеја песника није ништа значила!

Након неколико тренутака, Еверет се прибрао и ушетао у собу. Отац је певушио затворених уста, као што је често радио док је стварао. Да ли и даље ствара? Еверет виде како се мајка савија да би чула. Да ли му се учинило, или је то што чује како долази испод маске за кисеоник шапат песме *Земља наде и славе?*

Свршило се. Еверету се чинило, док су излазили из собе, да би сада требало да иду у родитељску кућу на слепогребно послужење, али не – сахрану још нису ни обавили. Очев утицај је и даље истински изузетан.

Неких осам година касније, Луиз се на смрт разболела од упале плућа која је уследила након грипа. Еверет је био поред ње у спаваћој соби куће у Чејн Воку. Мајка је говорила о његовом оцу, о томе да никада није добио славу и поштовање какви му припадају.

'- тек на крају, ' рекла је Луиз. 'Сахрањен је у Алеји песника, Еверете – то не смеш да заборавиш. '

'Наравно, тамо никада немају места за супруге – иначе бих му се ја придружила,' прошапутала је.

Еверет се суздржао да јој не каже да *ће* му се она придружити на породичном гробном месту у околини Брајтона. Но, да ли је то тачно? Зар се не би могло наћи још једно месташце у Алеји песника? *Брајтон*, Еверет рече за себе док је стварност почињала да се распада. *Брајтон*, Еверет се прибирао. 'Нисам тако сигуран,' рече. 'Можда се то може средити, мама. Видећемо.'

Склопила је очи, а један благи осмех спустио јој се на усне, исти осмех задовољства који је Еверет видео на очевом лицу док је лежао под маском за кисеоник.

С енглеског превео Војкан Губеринић

Патриша Хајсмит рођена 1924. у Форт Ворту у Тексасу. Велики део живота провела је у Швајцарској и Француској. образовање је стекла на Колеџу Барнард, где је студирала енглески, латински и грчки. Њен први роман *Незнанци у возу*, објављен 1950, постигао је велики комерцијални успех, и по њему је Алфред Хичкок снимио филм. Упркос овом раном успеху, током читаве каријере Патриша Хајсмит у Сједињеним Државама није стекла истинско признање. Под псеудонимом Клер

Морган 1952. објавила је роман Цена соли, коју је њен дотадашњи амерички издавач одбио због отворене хомосексуалне тематике. Њен најпопуларнији књижевни лик је Том Рипли, гиздави социопата који је дебитовао у роману Талентовани господин Рипли, објављеном 1955. Након тога написала је још четири романа с истим јунаком. Пошто је после ауторкине смрти по том роману снимљен високобуџетни филм, Талентовани господин Рипли допринео је обнови интересовања за дела Патрише Хајсмит у Сједињеним Државама. Патриша Хајсмит написала је више од двадесет књига, за које је награђена Меморијалном наградом „О’Хенри“, Наградом „Едгар Алан По“, Великом наградом за полицијске романе, и Наградом Удружења писаца криминалистичке прозе Велике Британије. Умрла је у Швајцарској 4. фебруара 1995, а њена књижевна архива чува се у Берну.